

УДК 32

Т.Ю. Кулішенко

АСИМЕТРИЧНІСТЬ ОБМІНУ РЕСУРСАМИ ЯК ФАКТОР ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ВІДНОСИН

Проаналізовано системні причини відтворюваності владних відносин на основі асиметричного обміну ресурсами. Автор виходить з того, що нерівність доступу до ресурсів дозволяє розпорядникові ексклюзивного, більш значущого ресурсу створювати і інституційно закріплювати за собою владні переваги над розпорядниками менш значущого ресурсу. Таким чином, саме ресурсна залежність лежить в основі стійкої відтворюваності інститутів політичної влади в суспільстві.

Ключові слова: ресурси, асиметричний обмін, політичні інститути.

Проанализированы системные причины воспроизводимости властных отношений на основе асимметричного обмена ресурсами. Автор исходит из того, что неравенство доступа к ресурсам позволяет распорядителю эксклюзивного, более значимого ресурса создавать и институционально закреплять за собой властные преимущества над распорядителями менее значимого ресурса. Таким образом, именно ресурсная зависимость лежит в основе устойчивой воспроизводимости институтов политической власти в обществе.

Ключевые слова: ресурсы, асимметричный обмен, политические институты.

The systemic causes of reproducibility power relations based on asymmetric sharing of resources are analyzed. The author assumes that unequal access to resources allows the exclusive manager of more meaningful resources to create and institutionally consolidate a power advantage over less important stewards of the resource. Thus, it is resource dependency is the basis of stable reproducibility institutions of political power in society.

Key words: resources, asymmetrical exchange, political institutions.

Постановка проблеми. Проблема інституційного аналізу політичної влади є однією з найбільш розроблених у політологічній літературі. Досить дослідженою є і сама природа політичної влади як відносин панування-підкорення, що виникають у результаті використання суб'єктом влади по відношенню до її об'єкта комплексу владних ресурсів. Така трактовка відносин влади, закладена в класичних теоріях політичних систем, стала основою досліджень для представників усіх сучасних напрямів політичної науки.

Аналіз актуальних досліджень. Так, прибічники транзитивного та патримоніального підходів – такі як Р. Теобальд, Р. Лемаршан, Р. Рюетт та

інші розуміють поняття «ресурс» передусім як благо, що у ньому зацікавлений підвладний об'єкт. Численні дослідники, які розглядають владні відносини з точки зору теорії конфліктів, загострюють увагу на обмежувальному характері влади і тому, що її ресурси використовуються у першу чергу для придушення потенціального спротиву підвладних.

У рамках теорії раціонального вибору дану проблему розглядали Р. Аксельрод, Д. Норт, Р. Пірс, К. Шепсл.

Однак, у всіх випадках із поля зору науковців випадає надзвичайно важливий елемент процесу інституціоналізації владних відносин: причини системного відтворення залежності підвладного об'єкта від суб'єкта влади.

Відтак, **метою даної статті** є спроба компенсувати цю прогалину через розгляд ресурсної основи системних відносин між суб'єктом та об'єктом політичної влади.

Для цього доцільно звернутися до досвіду міждисциплінарних перенесень, який неодноразово використовувався для створення базових підвалин політичної науки. У даному випадку ми звернемося до економічних концепцій, що розглядають різні аспекти і різні рівні відносин залежності – таких як макроекономічна теорія залежності країн Третього світу, концепція ресурсної залежності організацій в теорії менеджменту та теорія соціального обміну.

Виклад основного матеріалу. Всі вище зазначені теоретичні конструкції базуються на визнанні того, що статусні відмінності між акторами, які забезпечують владні переваги одним і ставлять у залежне становище інших, створюються у результаті нерівного доступу до економічних ресурсів, що у свою чергу формує відносини асиметричного обміну. Сутністю такого обміну є те, що еластична пропозиція ексклюзивних і більш значущих товарів та послуг стикається на ринку з нееластичною пропозицією товарів поширених і менш значущих при нееластичному попиті на більш значущі товари та послуги з боку тих, хто виставляє на ринок менш значущі товари.

Це означає, що постачальник більш значущих товарів та послуг має перевагу над постачальником менш значущих товарів та послуг в силу декількох причин.

По-перше, ексклюзивні, більш значущі товари та послуги мають більш широкий сегмент попиту, тому їх постачальник не зацікавлений у певному покупцеві, який може запропонувати на обмін лише менш значущий товар.

По-друге, постачальник поширеного, менш значущого товару не лише зацікавлений у тому, щоб обміняти його на товар більш значущий, але вимушений заради цього витримати конкуренцію з іншими численними постачальниками такого ж менш значущого товару.

Таким чином, положення постачальника значущого ексклюзивного товару на ринку можна описати як монопольне, у той час як постачальники поширеного менш значущого товару знаходяться в положенні конкурентної боротьби за змогу обміняти свій товар на більш значущий.

Аналіз теоретичних концепцій, об'єктом яких є різні аспекти залежності, дозволяє нам виділити наступні ключові компоненти відносин суб'єкта та об'єкта влади. Сама система відносин влади та підкорення базується на тому, що суб'єкт влади володіє монополією на розподіл певних ресурсів, які є актуальними для об'єкта як їх потенційного споживача. Визнання споживачем права розпорядника ресурсу на панування над собою викликане, по-перше, залежністю від ресурсу, та по друге – безальтернативністю його отримання від даного суб'єкта. Саме така безальтернативність і є джерелом влади суб'єкта, при чому даний ресурс набуває характеру ресурсу влади. З іншого боку, залежні від даного суб'єкта влади об'єкти панування також надають в розпорядження останнього певні ресурси – інакше саме панування втрачає сенс.

І хоча в реальності суб'єкт політичної влади отримує від підвладних на порядок вищий обсяг ресурсів, ніж надає їм, відносини між сторонами політичної взаємодії завжди зберігають системну асиметрію на користь того актора, який володіє правом розподілу ресурсів. Це пояснюється тим, що

об'єкт влади не розглядається її суб'єктом як унікальний постачальник необхідних останньому ресурсів. Перш за все тому, що суб'єкт влади має в своєму розпорядженні ресурс більш рідкісний і цінний, у той час як об'єкт - широко поширений і малоцінний. Тому потенційний суб'єкт влади має змогу отримувати необхідний йому ресурс від великого числа таких же залежних від нього об'єктів. Останні не є незамінними для суб'єкта влади, і саме тому мають постійно демонструвати лояльність до нього заради отримання ресурсу.

Таким чином, вони суб'єктивно значно більшою мірою зацікавлені в суб'єкті влади, ніж він у них. Звідси випливає висновок про те, що відносини залежності є результатом нерівних позицій акторів політичних відносин в рамках мереж доступу до ресурсів.

Відзначимо, що ситуація залежності виникає лише у тому випадку, коли потенційний суб'єкт влади розглядається споживачем ресурсу як життєво необхідний для задоволення його потреб. При цьому ступінь залежності прямо пропорційний суб'єктивній значущості для споживача того ресурсу, яким розпоряджається даний суб'єкт. Крім цього, залежність буде тим вищою, чим меншим є доступний для потенційного споживача обсяг альтернативних взаємодій, які він може вибрати для доступу до необхідних йому ресурсів. Користуючись термінологією А. Хіршмана [4, р. 153], скажемо, що у суб'єкта немає або мало можливостей виходу з цих відносин. Неможливість виходу і є основоположною ознакою залежності.

Оскільки суб'єкт влади є безальтернативним постачальником цінних ресурсів, а її об'єкт – замінимим постачальником малоцінних, їхня взаємодія здійснюється в напрямку від суб'єкта до об'єкта. При цьому суб'єкт має змогу трансформувати свою монополію на розподіл цінних ресурсів у владні переваги, які він отримує від цих відносин. Дійсно, висновок про те, що економічній системі внутрішньо притаманна тенденція «генерувати всередині себе структуру влади, тобто конституювати форму соціальної влади» [5, р. 136] давно вже сприймається як аксіома у політичній науці.

Зазначені ресурсно-розподільчі переваги забезпечують суб'єкту влади широкі можливості здійснення своєї влади в масштабах суспільства, тобто системно примушувати значні маси людей до таких дій, які ці люди не стали б робити добровільно. Така здатність забезпечується не лише і не стільки через пряме примушення підвладних, скільки через створення у них ілюзії наявності вибору між негативними або позитивними альтернативами як результатом власної діяльності в неполітичних сферах – економічній, культурній, правовій та інших [6].

Владні переваги можуть бути кінцевою метою суб'єкта влади або представляти для нього інструментальну цінність, полегшуючи йому доступ до інших ресурсів – соціальних, культурних, політичних. Це відображає здатність економічних ресурсів конвертуватися в інші види ресурсів – перш за все владних [1; 3]. У свою чергу, владна позиція дає змогу актору, що її займає, підтримувати свій статус монопольного розпорядника значущих ресурсів. Це пов'язано з тим, що стабільність відтворення відносин панування-підкорення між споживачем ресурсу та його розпорядником забезпечується лише до тих пір, поки даний ресурс буде зберігати свою актуальність для споживача, а його розпорядник – монополію на розподіл ресурсу. Надходження ексклюзивного ресурсу у загальне користування різко підриває його значущість, а відтак – і владні позиції розпорядника даним ресурсом. Тому підтримка структурної залежності від обмеженого ресурсу є основним завданням його розпорядника.

Структурна економічна залежність формується внаслідок штучного обмеження доступу акторів до ресурсів та можливостей розпоряджатися ними. Сформовані в даному суспільстві соціальні, економічні та політичні інститути та відповідні інституційні взаємодії визначають правила, за якими член суспільства може використовувати свої індивідуальні ресурси по досягненню значущих для нього цілей. Тому навіть актор, що потенційно володіє ресурсами, нерідко виявляється залежним внаслідок штучно створених бар'єрів, що скорочують кількість альтернативних взаємодій, в які

він може вступати з метою реалізації своїх інтересів отримання важливих для нього благ.

Так, дослідження взаємозв'язку суспільних гарантій прав власності та особистої свободи громадян показують, що політичні та громадянські свободи здатні розвиватися тільки в тих суспільствах, які гарантують недоторканність приватної власності та можливість повноправного розпорядження його. І навпаки – суспільства, де такі гарантії відсутні, а право володіння власністю носило умовний характер, історично тяжіли до авторитарних форм правління: громадянин, позбавлений найважливішого ресурсу своєї економічної незалежності, був соціально і політично залежний від державної влади [2]. Таким чином, політичні інститути виступають як засоби закріплення відносин особистої залежності і позаекономічного примусу, зрощування політичної влади і економічного панування.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, джерелом політичної влади є нерівний доступ до економічних ресурсів і асиметричні обміни з приводу їх отримання. Влада суб'єкта прямо пропорційна ступеню залежності об'єкта від ресурсу, що його розподіляє суб'єкт влади. Обсяг цієї влади є тим більшим, чим більш цінні ресурси контролює суб'єкт влади, чим менше у підвладного можливостей альтернативних взаємодій для отримання цих ресурсів і чим більше замінимим є підвладний для суб'єкта влади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурдые П. Формы капитала [Электронный ресурс] / П. Бурдые // Экономическая социология. — 2002. — Том 3. — № 5. — Режим доступа : <http://www.ecsoc.msses.ru/pdf7ecsoc012.pdf>
2. Пайпс Р. Собственность и свобода / Р. Пайпс ; [пер. с англ.]. — М. : Московская школа политических исследований. 2000. — 415 с.
3. Радаев В. Понятие капитала, формы капиталов и их конвертации [Электронный ресурс] / В. Радаев // Экономическая социология. — 2002. — Том 3. — № 4. — Режим доступа : http://www.ecsoc.msses.ru/pdf/ecsoc_t3_n4.pdf
4. Hirschman A.O. Exit, Voice, and Loyalty: Responses to Decline in Firms, Organizations, and Strategies / A.O. Hirschman. — Cambridge, Massachusetts & L. : Harvard University Press, 1970. — 280 p.

5. Poggi G. *Forms of Power* / G. Poggi. — Cambridge : Polity Press, 2001. — 426 p.
6. Rummel R.R. *Social Power* / R.R. Rummel // *Understanding Conflict and War*. — Beverly Hills : Sage Publications 2006. — Vol. 2. — P. 87—124.